

”Kunskapsteori och metafysik” – en recension

Teol. dr. Patrik Toräng recenserar nytgåvan av boken Kunskapsteori och metafysik. En idéhistorisk tillbakablick, av Bengt Hägglund. Recensionen har tidigare publicerats i Göteborgs stiftstidning.

ett filminslag på YouTube går en reporter runt på en högskola i Sverige och frågar studenter om människors identitet. Frågorna är absurda: ”Kan du se mig som en giraff om jag uppfattar mig så?” Svaren var genomgående i stil med ”Absolut om det känns bra för dig!” Man kan tycka att både frågorna och svaren ger uttryck för en märklig verklighetsuppfattning. Men för den som bekantat sig med modern form av teologi är det hela inte så främmande. På lärosäten runt om i världen stöter man på synsätt enligt vilka läsaren i religiösa texter kan läsa in vilket budskap som helst. Textens mening bestäms av läsaren själv enligt devisen ”min sanning” (som ju också är namnet på ett TV-program där kända svenskar berättar om sig själva och sina synsätt). Studenterna på högskolan i fråga tillämpade detta synsätt vad gäller en människas syn på vem hon är. Här finns det inget som är sant eller falskt för alla, utan var och en bestämmer själv. Problematiken kan kokas ner till Pontius Pilatus fråga till Herren Jesus: ”Vad är sanning?” (Joh 18:38). Denna så viktiga fråga är också den röda tråden i en nytgiven bok på Församlingsfakultetens förlag Pro Veritate: *Kunskapsteori och metafysik. En idéhistorisk tillbakablick*, en skriftsamling av framlidne professorn i kristendomens idéhistoria vid Lunds universitet, Bengt Hägglund. Boken inleds med en artikel av teol.dr. Torbjörn Johansson om författarens teologiska metod:

Föreliggande skrift, 'Kunskapsteori och metafysik i teologin' blev den sista uppsats-samlingen som Bengt Hägglund gav ut. I de

uppsatser som här är samlade reflekterar han över tankeströmningar som han mött på nära håll under sin livstid. Det handlar bl.a. om motivforskningen i den s.k. lundateologin och föreställningar inom poststrukturalism och postmodernism. I de sistnämnda riktningarna möter tankar som är så främmande i relation till tidigare filosofihistoria att Hägglund väljer att använda en för honom ny litterär form, nämligen dialogens, där saken kan beskrivas genom frågor och svar. I boken möter nytt material från Bengt Hägglund. Det är värdefullt att den kan ges ut i en ny och bearbetad upplaga.

Boken kan varmt rekommenderas av flera skäl. Inte minst för att den är mycket lärorik. Bl.a. erinras om att teologins historia kan ses som en pågående utläggning av trosregeln, alltså de kristna grundsanningar som bl.a. återges i den apostoliska trosbekännelsen, och att dessa är hämtade ur den Heliga Skrift. Hägglund betonar att den kristna åskådningen vilar på historiska händelser som har en bestämd innebörd vilken Bibelns författare redogör för under inspiration av den Helige Ande. Dessa händelser följer på varandra i tiden. Förloppet inleds med skapelsen, syndafallet och syndaflo den, fortsätter med patriarkernas livshistoria, Israels befrielse från slaveriet i Egypten och intagande av det heliga landet, den babyloniska fångenskapen m.m.; det når sin höjdpunkt med Guds sons människoblivande i Jesus Kristus, hans död, uppståndelse och himmelfärd följt av den

första pingsten då Kristi kyrkas evangelieförkun- nelse inleds, för att en dag avslutas med den yttersta domen och skapandet av nya himlar och en ny jord. Detta frälsningshistoriska schema kompletteras med andra fasta och strukturgivande inslag som är grunden för klassisk kristendom, som de tio buden, Fader vår och läran om boten och sakramenten.

Kyrkohistorien uppvisar både förfallstider och tider av förnyelse. I *Trons mönster* skriver Hägglund att det i de verkliga reformerna – de som innebär en djupgående förnyelse – finns ”både ett tradi- tionsbevarande och ett traditionskritiskt element. Vad som sker är att elementära strukturer, som varit dolda eller förbisedda, bryter fram med ny kraft och på en gång skapar kontinuitet med den ursprungliga traditionens struktur och ger upp- hov till nya uttrycksformer”. Han understryker att reformationens förnyelse hämtade sin kraft i bibelutläggningen. Normen för vad som var sant och osant enligt kristen åskådning ges oss, enligt reformationens lärare, i den heliga Skrift. Bibelns innehåll bekänns som Guds eget tillförlitliga ord varför denna skrifsamling hålles för att vara sann i allt den uttalar sig om. Det är i ljuset av Bibelns budskap kyrkans undervisning och liv skall prövas. När Skriften utläggs konstateras att trons regel är en sann sammanfattning av dess budskap varför hela dess rika innehåll struktureras så att det har- monierar med denna tolkningsnyckel. Ytterligare en reformatorisk tolkningsnyckel är Lag och Evang- elium, alltså att Bibelns ord kan indelas i vad Gud kräver och vad Gud i Jesus Kristus ger av nåd allena.

Äldre tiders teologi, d.v.s. teologin fram till upp- lysningstiden, tog inte minst två saker för givna: Bibeln uttalar sig om faktiska historiska händelser och förklarar innebörden i dessa genom utsagor vi kan tillägna oss genom språket (vi läser dem) och också förmedla genom språket på ett förstå- eligt sätt. Det kristna trosinnehållet är givet i en trosurkund till vilken alla som vill ta del av kristen tro hänvisas.

I och med upplysningen börjar detta sätt att tillägna sig kunskap om kristen tro ifrågasättas. En helt ny inställning till verkligheten gör sig gäl- lande inom teologin. Denna har sin mest banbry- tande företrädare i den tyske teologen och filo- sofen Friedrich Schleiermacher (1768–1834). Hos honom förläggs själva utgångspunkten i troslivet och gudsuppfattningen hos den troende själv. Allt börjar med en inre känsla av beroende av en högre

makt. Denna känsla kan ta sig olika uttryck, där Bibelns ord ses som ett sådant. Den stora nyheten är att man utgår från sig själv när man formar sitt religiösa meningssammanhang, låt vara att detta starkt påverkas av den kristna kultur man lever i.

I boken beskrivs ingående hur detta synsätt, det idealistiska, som fr.o.m. 1800-talet slog igenom bland västvärldens protestantiska lärosäten, också i hög grad präglat den svenska s.k. lundateologin. I boken granskas framförallt professorerna Anders Nygrens och Gustaf Auléns tesar. Nygren är mest känd för sitt verk ”Den kristna kärlekstanken ge- nom tiderna – Eros och Agape”. Verkets titel är talande: kristendomens kärna är en tanke, inte en historisk händelse, ej heller en historisk person, Jesus Kristus. Hägglund kommenterar ett citat av Nygren, där denne hävdar att dogmatiken le- gitimerar sina satsers giltighet ”medelst det nöd- vändiga sammanhang, vari de stå till den kristna trosupplevelsens centrum”, med följande ord: ”De kristna lärosatserna ... får sålunda sin legitimitet inte primärt från vad som står i Bibeln, eller från trosregeln eller från katekesens huvudinnehåll, utan från ’den kristna värdeupplevelsen’, alltså en subjektiv ’upplevelse’ i den troendes medvetande.” Aulén avvisar för sin del, bl.a. i sitt kända verk *Den allmänliga kristna tron* (1931), distinktionen mel- lan ”trosinnehållet vi tror på” (*fides quae*) och ”den tro genom vilken vi tror” (*fides qua*), som ovid- kommande. Tron betyder enligt hans definition ”den i medvetandet förefintliga tron”. Längre fram kritiserar Hägglund motivforskningen bl.a. med följande ord:

Visserligen kan tanken på grundmotiven som strukturerande för en åskådning eller en litterär tradition bidra till att klargöra den traditionella bibliska teologins enhet- lighet. Men att beskriva Skriftens enhet i enlighet med ett i efterhand konstruerat system eller ideologiskt grundmotiv är enligt min mening inte den adekvata tolk- ningen. Svaret på frågan om Bibelns enhet ligger inte på det ideologiska planet utan i den sammanfattning som utifrån Bibeln själv har formulerats som trosregeln eller sanningens regel och också möter i kateke- sens huvudstycken, *catechismus canonicus*. Både trosregeln och katekesens huvudord refererar inte bara till grundtankar, som

svarar på religionens frågor, frågan om det eviga eller frågan om kärlekens egenart, utan till den verklighet som möter i Skriften. Uttrycket 'sanningens regel', som Irenaeus använder, betyder en hänvisning till det, som Bibeln beskriver i sin historia och i sitt budskap om Kristus. Sanning blir här liktydigt med den sanning som uppenbaras i Skriften.

Hägglund framhåller inkarnationen – att Guds son blev människa i en historisk person – och Skriftens egna ord som betonar att apostlarna återger vad de sett och hört, som tydliga exempel på att kristen trosåskådning vittnar om gudomliga ingripanden i historien som Bibeln vittnar om.

Det finns nog två skäl till att Nygren och Aulén, som båda på många sätt företräder en klassisk kristen tro, avviker från reformatörernas tro på Skriftens ord och de frälsningshistoriska händelsernas realitet. Det ena var att de okritiskt anammade den av idealismen präglade och sedan länge förhärskande akademiska teologin. Det andra skälet var bibelkritikens genomslag. Man kunde som universitetsteolog inte bygga teser på en religiös urkund som enligt gängse synsätt inte återgav historiska händelser på ett riktigt sätt. Hägglund skriver: "En bidragande orsak till att den idealistiska kunskaps-teorin fick ett så dominerande inflytande i teologin var, att den historisk-kritiska bibeltolkningen fick till följd, att man inte längre förutsatte, att de bibliska utsagorna var säkra som vittnesbörd om en historisk verklighet. Grunden för den kristna tron och trosvissheten förlades då till den egna erfarenheten."

Nu kom idealismens subjektivism under 1900-talets senare del att drivas ett steg längre. Den kom att omfatta också synen på språkliga utsagor. Detta är särskilt tydligt i en inriktning av postmodernismen där man laborerar med "dekonstruktion" av texter, en metod och ett synsätt som härrör från den fransk-algeriske filosofen Jacques Derridas teser. Enligt Hägglund är dess "närmare

innebörd så pass oklar, att en enkel definition ligger utom räckhåll", men avsikten "tycks vara att frigöra texten, den språkliga utsagan, från alla referenser till objektiv verklighet, liksom också till en entydig kontext. Vilken tolkning som helst är möjlig". Detta leder i förlängningen, fortsätter Hägglund, "till att utsagan ingenting betyder". "Om dekonstruktionen är en generell teori, kommer den själv att falla i den grop som den gräver. Det blir som med den bekante kretensaren, som säger att alla kretensare ljuger. Dekonstruktionen kommer att gälla också de utsagor, som beskriver teorin om dekonstruktionen."

Utsagors innebörd bestäms alltså enligt detta synsätt av den som tar del av utsagan. Allt blir helt subjektivt. Inom bibeltolkningens område tar detta sig uttryck i att Bibeln tillhandahåller berättelser som det står var och en fritt att tolka som man vill. Det är inte bara ovidkommande om händelserna verkligen inträffat; också budskapet som författaren av utsagan vill förmedla är irrelevant. *Kunskapsteori och metafysik* avslutas med en fiktiv dialog mellan en företrädare för poststrukturalismen (som synsättet kallas) och en person som vill förstå detta synsätt (läs Bengt Hägglund själv). Dialogen är tankeväckande men också lite skrämmande: man frågar sig om det inte finns någon gräns för galenskaper som filosofer kan finna på och som en vilsen akademisk värld kan låta sig imponeras av.

Kunskapsteori och metafysik är inte bara en oerhört informativ och intressant bok som hjälper oss att förstå tidens trender och varför teologin vid västerlandets lärosäten har urartat. Den är också uppbygglig. Den ger argument understödda med talrika exempel som ger stöd till att hålla fast vid den klassiska evangelisk-lutherska tron. Den erinrar också om svaret på frågan: "Vad är sanning?" Nämligen att sanningen om vem Gud är och hur vi får frid med Honom uppenbaras på ett fullt begripligt sätt i den Heliga Skrift. Livet med Gud förutsätter tillit till att Bibeln är sann i allt den uttalar sig om. Denna saliggörande tro delar Guds barn idag med sina trossyskon i alla tider.

Boken kan beställas från Församlingsfakultetens expedition och kostar just nu endast 150 kr, vilket inkluderar frakt (ordinarie pris: 185 kr exkl. frakt).